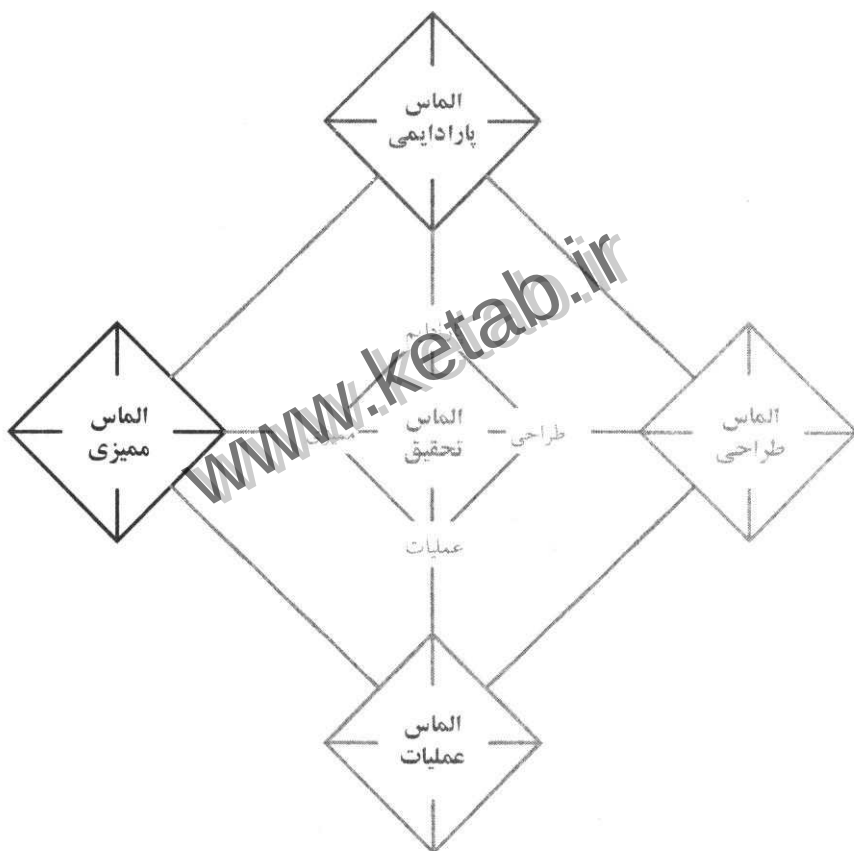

الماس تحقیق

(مدلی جامع برای تدوین و تبیین روش‌شناسی تحقیق)

تألیف:

دکتر نبی‌اله دهقان

(استاد دانشگاه صنعتی مالک اشتر)

سرشناسه	: دهقان، نبی‌اله، ۱۳۵۹-
عنوان و نام پدیدآور	: الماس تحقیق: (مدلی جامع برای تدوین و تبیین روش‌شناسی تحقیق)/تالیف نبی‌اله دهقان.
مشخصات نشر	: تهران: فوژان کتاب، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۵ص.: نمودار
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۵۸۶۹-۷۲-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه
عنوان دیگر	: مدلی جامع برای تدوین و تبیین روش‌شناسی تحقیق
موضوع	: تحقیق - روش‌شناسی: Research -- Methodology
رده‌بندی کنگره	: Q1۸۰/۵۵
رده‌بندی دیویی	: ۰۰۱/۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۴۳۹۹۱۸

الماس تحقیق

(مدلی جامع برای تدوین و تبیین روش‌شناسی تحقیق)

مؤلف: دکتر نبی اله دهقان

صفحه‌آرا: سید خویلدان

چاپ/صحافی: چاپ طهرانی

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۸۶۹-۷۲-۱

نوبت چاپ: اول پاییز ۱۴۰۲

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ تومان

مرکز پخش: نشر فوژان

تهران، م انقلاب، خ لبافی‌نژاد، بین کارگر جنوبی و اردیبهشت، نیش کوچه درخشان، پلاک ۲، ط اول

تلفن: ۰۹۱۲۶۸۶۰۹۲۳ - ۶۶۴۰۸۵۰۱ - ۶۶۴۹۰۲۰۹

WWW.FOZHANPUB.IR

Email: fozhan.pub@yahoo.com

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن به‌طور کلی و جزئی (چاپ، فتوکپی، فایل صوتی، تست‌سازی و انتشار الکترونیکی...) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع بوده و قابل پیگرد قانونی است

پیشگفتار..... ۷

فصل اول مدل الماس تحقیق..... ۱۱

الماس تحقیق: مدل جامع روش‌شناسی تحقیق..... ۱۱

الف) پارادایم تحقیق (الماس پارادایمی)..... ۱۳

ب) برنامه‌ریزی تحقیق (الماس طراحی):..... ۱۶

ج) اجرای تحقیق (الماس عملیات)..... ۱۹

د) ممیزی و کنترل تحقیق (الماس ممیزی)..... ۲۲

فصل دوم الماس پارادایمی تحقیق..... ۲۵

تحقیق و مفاهیم اساسی آن..... ۲۶

مبانی پارادایمی و فلسفه تحقیق..... ۲۶

تعریف پارادایم و انواع پارادایم‌های علمی..... ۲۹

پارادایم اثبات‌گرایی..... ۳۱

پارادایم تفسیرگرایی..... ۳۴

پارادایم انتقادی..... ۳۵

مقایسه سه پارادایم اثبات‌گرایی، تفسیری و انتقادی بر اساس محورهای پارادایمی..... ۳۶

رویکردهایی به ساخت نظریه (رویکرد تحقیق)..... ۴۰

فصل سوم الماس طراحی تحقیق..... ۴۵

۱) انواع تحقیق بر مبنای اهداف و ماهیت تحقیق..... ۴۶

۲) انواع طرح‌های تحقیق..... ۴۸

الف) طرح کمی تحقیق..... ۴۸

ب) طرح کیفی تحقیق..... ۵۳

ج) طرح آمیخته (ترکیبی)..... ۶۰

۳) راهبردهای تحقیق..... ۶۳

۴) انواع تحقیقات بر حسب دستاورد یا نتیجه..... ۶۵

فصل چهارم الماس عملیات تحقیق..... ۶۹

الف) مفاهیم پایه در تعیین جامعه آماری و روش نمونه‌گیری..... ۷۰

ب) روش‌های نمونه‌گیری در تحقیقات علمی..... ۷۱

۷۴.....	(ج) روش‌های محاسبه حجم نمونه
۷۴.....	روش‌های محاسبه حجم نمونه در تحقیقات کمی
۷۷.....	روش‌های محاسبه حجم نمونه در تحقیقات کیفی
۸۰.....	(د) روش‌ها و ابزارهای جمع‌آوری داده‌ها در تحقیقات علمی
۸۰.....	مشاهده
۸۳.....	پرسشنامه
۸۸.....	مصاحبه
۹۲.....	روش گروه کانون
۹۵.....	(ر) ابزارها و روش‌های تحلیل داده‌های کمی و کیفی
۹۵.....	روش‌های تحلیل داده‌های کمی
۹۵.....	(۱) روش آمار توصیفی
۹۶.....	(۲) روش آمار استنباطی
۹۸.....	(۳) مدل معادلات ساختاری
۱۰۴.....	(۴) مدلسازی معادلاتی تفسیری
۱۰۵.....	(۵) بهره‌گیری از علم تحقیق در عملیات و روش‌های تصمیم‌گیری چندگانه
۱۰۷.....	(۶) روش فراتحلیل کمی
۱۱۰.....	روش‌های تحلیل داده‌های کیفی
۱۱۰.....	(۱) روش تحلیل محتوای کمی
۱۱۴.....	(۲) تحلیل محتوای کیفی
۱۱۷.....	(۳) روش تحلیل گفتمان
۱۲۲.....	(۴) روش محک‌زنی
۱۲۵.....	روش تحلیل داده‌های آمیخته (فراترکیب)
۱۲۷.....	(ز) روش‌های گزارش‌نویسی

۱۳۳.....	فصل پنجم الماس ممیزی تحقیق
۱۳۴.....	ممیزی تحقیق
۱۳۴.....	(الف) روایی و پایایی در طرح تحقیقات کمی
۱۳۴.....	(۱) پایایی (قابلیت اعتماد) در تحقیقات کمی
۱۳۵.....	(۲) روایی (اعتبار) در تحقیقات کمی
۱۳۷.....	(ب) روایی و پایایی در طرح تحقیقات کیفی
۱۴۳.....	(ج) کاربرد روش زاویه بندی در اعتبار تحقیقات علمی
۱۴۷.....	منابع و مأخذ

پیشگفتار

حوزه روش و روش‌شناسی تحقیق همواره از دغدغه جامعه علمی اعم از اساتید، محققین و دانشجویان و حتی سیاستگذاران علمی کشور می‌باشد. در برخی از مواقع نیز شاهد یک نزاع و جدل غیرقابل باور بین اساتید در دوگانه علم و روش می‌باشیم. شوربختانه برخی تصور می‌کنند که روش‌شناسی تحقیق، شکل و ظاهر یک کار علمی است و آنچه اهمیت دارد، محتوای علمی است و به شدت روش ستیز می‌باشند. در مقابل نیز اندیشمندانی هستند که همه چیز یک کار علمی را در روش و روش‌شناسی می‌بینند و بدون توجه به محتوا و نتایج بدست آمده و میزان واقعی بودن آنها، فرایند، تکنیکها و روش‌های مورد استفاده محقق دفاع می‌کنند و به تعبیری روش‌زده (روش‌گرا) می‌باشند. در پاسخ باید گفت که علم و روش دو روی یک سکه می‌باشند، به طوری که بدون شناخت و اشراف به روش‌شناسی تحقیق و انجام یک کار پژوهشی اصیل و روشمند، امکان توسعه علمی و نظریه‌پردازی میسر نیست؛ و البته بدون شناخت و اشراف به نظریه‌های علمی و مرزهای دانش هر حوزه تخصصی نیز تکیه صرف به روش و روش‌شناسی نیز، طبل توخالی است. به زعم مولف، با توجه تنوع و کثرت روش‌های تحقیق و مابانی آنها، واحدهای درسی دانشگاهی دوره تحصیلات تکمیلی کفایت لازم در آشناسازی دانشجویان و محققین با مباحث روش تحقیق را نداشته و لذا یکی از حوزه‌های مورد غفلت سیاستگذاری آموزشی و پژوهشی کشور، عدم برنامه‌ریزی کافی جهت تقویت روش‌شناسی تحقیق می‌باشد.

بنابراین آنچه پژوهش علمی را متمایز می‌کند، روش‌شناسی آن است؛ زیرا روش‌شناسی پژوهش، چگونگی انجام آن پژوهش را آشکار می‌کند و چگونگی انجام پژوهش همان منطق یا پارادایم مسلط بر پژوهش و چارچوب نظری مبتنی بر آن پارادایم است؛ همچنین روش‌ها و تکنیک‌هایی است که پژوهشگر از طریق آنها واقعیت را مطالعه می‌کند. از طرفی، با توجه به افزایش و تنوع دانش‌ها و شاخه‌شاخه شدن علوم، در طی اعصار و قرون، روش‌های تحقیق نیز تغییر و تحول بسیاری داشته، به طوری که ده‌ها روش تحقیق با

کاربردهای متفاوت وارد عرصه علم گردیده است. این تنوع روش‌ها به جایی رسیده که پژوهشگران در انتخاب روش یا روش‌های تحقیق مناسب در مطالعات خود دچار ابهام گردیده و شاهد استفاده نامناسب و نابه جا روش‌ها و ابزارهای تحقیق در پژوهش‌های مختلف می‌باشیم. شهید مطهری در این باره می‌فرماید «در عصر اخیر، از کارهای بسیار خوبی که شد این بود که علمی به نام «متدولوژی» یعنی علم متدشناسی به وجود آمد. این علم می‌گوید: آنها هم که می‌گویند متد تجربی و متد قیاسی را نفی می‌کنند اشتباه می‌کنند، آن هم که مثلاً می‌گویند متد دیالکتیکی و نه استاتیکی اشتباه می‌کند. عمده این است که انسان جایش را بشناسد: کجا جای اسلوب قیاسی است، کجا جای اسلوب تجربی، و کجا جای آن دیگری». بنابراین، محقق با درک تنوع و کثرت روش‌های تحقیق با در نظر گرفتن مبانی و فرایندهای تحقیق، سعی نموده با ارائه مدلی جامع به تحلیل سطوح و لایه‌های مختلف تحقیق (شامل فلسفه و مبانی پارادایمی، طراحی تحقیق، عملیات تحقیق و ممیزی تحقیق) پرداخته و این مدل را الماس تحقیق نام‌گذاری نماید. ادعای محوری محقق این است که این مدل جامع‌ترین مدلی است که تاکنون برای تبیین روش‌شناسی تحقیقات علوم انسانی و اجتماعی ارائه گردیده است. کارکرد اصلی این مدل نه تنها کمک به تدوین و تبیین فصل سوم پایان‌نامه و رساله‌های دکتری (بخش روش‌شناسی تحقیق) می‌باشد، بلکه نقش موثری در تبیین روش‌شناسی پروژه‌های تحقیقاتی بالادست تحقیقات علوم انسانی و اجتماعی داشته و مبنای خوبی برای ارزیابی روش‌شناسی تحقیقات علوم انسانی و اجتماعی می‌باشد. لذا می‌تواند به عنوان یک راهنمای عمل چگونگی تدوین و تبیین روش‌شناسی تحقیق، برای اساتید، محققین و دانشجویان مقطع تحصیلات تکمیلی مورد استفاده قرار گیرد. سازماندهی کتاب بر اساس مدل الماس تحقیق در پنج فصل انجام شده است. بدین صورت که در فصل اول کتاب، مدل الماس تحقیق و اجزای آن به صورت کلی ارائه شده، بعد از آن در سایر فصول اجزای الماس محوری تحقیق توضیح داده شده است. بدین صورت که در فصل دوم به تبیین الماس پارادایمی، در فصل سوم به تبیین الماس طراحی تحقیق، در فصل چهارم به توضیح و تبیین الماس عملیات تحقیق و در فصل پنجم نیز الماس ممیزی تحقیق توضیح داده شده است.

محتوای کتاب حاضر، حاصل قریب به ۲۰ سال، پژوهش و تدریس دروس روش تحقیق در مقاطع مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی بوده و بدون شک نقش دانشجویان و فراگیران در توسعه نگرش و دیدگاه‌های لازم برای نگارش چنین کتابی، بسیار

مهم و تأثیر گذار بوده است. در این میان، دانشجویان دوره‌های مختلف دکتری تخصصی دانشگاه عالی دفاع ملی در گردآوری برخی از مباحث روش تحقیق کمک مؤثری نمودند که بر خود لازم می‌دانم از همه این عزیزان تقدیر و تشکر نمایم. همچنین از انتشارات فوژان که زمینه چاپ و انتشار این کتاب را فراهم نمودند، صمیمانه تشکر می‌نمایم.

دکتر نبی‌اله دهقان

استاد دانشگاه صنعتی مالک اشتر

www.ketab.ir